

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Психодіагностика»
за напрямом (спеціальністю) 053 Психологія

Укладач: Дацун О.В.

Конспект лекцій розглянутий та схвалений
на засіданні кафедри Педагогіки та
психології професійної освіти

Протокол № ____ від «__» ____ 20__ р.

Завідувач кафедри Лузік Е.В.

Лекція № 1

Тема лекції:

Наукова психодіагностика і психодіагностична практика. Історія становлення психодіагностики

План лекції

1. Історія психодіагностики
2. Поняття, предмет та структура сучасної психодіагностики
3. Психодіагностика та суміжні напрямки досліджень
4. Психодіагностичні ситуації та завдання

Література

1. Мельничук О.Б. Психологічна діагностика // навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей із спеціальністю «Практична психологія», – Київ:, Каравела, 2013. – 316 с.

2. Бурлачук Л.Ф. О дилетантстве в психологической диагностике // Вопросы психологии. – 1993. – №5. – С.116.

3. Войтко В.И., Гильбух Ю.З. О некоторых основных понятиях психодиагностики // Вопросы психологии. – 1976. – №4. – С18.

Зміст лекції

1.1. Історія психодіагностики

Сучасна психодіагностика як галузь психологічного знання має свою передісторію та досить цікаву історію свого становлення. В багатьох сферах людської життєдіяльності попередньо здійснювалася концентрація тих знань, які пізніше увібрала в себе психодіагностика. Враховувати індивідуальні відмінності між людьми необхідно було навіть нашим далеким предкам. В історії можна знайти багато фактів врахування фізичних можливостей людини,

особливостей и поведінки. З давніх часів розроблялися різноманітні типології, які відіграли свою роль в становленні наукової психодіагностики. Це типології Гіппократа та Галена, Канта, Павлова, Шелдона, Кречмера та інших дослідників. Предметом таких досліджень в психології були, в першу чергу, індивідуально-психологічні відмінності. Спочатку вони прирівнювалися до всіх інших відмінностей (фізичних, фізіологічних тощо) і разом з ними виступали основою для визначення придатності людини до певного виду діяльності чи навчання. Так, ще в Давньому Китаї, Греції, Римі та ін. практикувались різного роду випробування. [1], [3]

В 1575 р. іспанський вчений Хуан Хуарте (1530-1592) розробив спеціальну систему завдань для вияву здібностей дітей. Ці завдання нагадували тести, а головними індивідуальними відмінностями були розуміння, пам'ять та увага. В кінці XIX - початок XX ст.. пошук засобів діагностики індивідуальних особливостей особистості здійснювався в таких «науках» як френологія, фізіономіка, графологія та ін.. Значну роль в становленні психодіагностики відіграли перші дослідження розумової відсталості.

Французькі лікарі Ж.Ескіроль та Е.Сеген дослідили можливості диференціації розумової відсталості та психічного захворювання. Ескіроль розробив критерії класифікації розумової відсталості; Сеген відкрив в Парижі школу для розумово відсталих дітей, його методики пізніше стали підґрунтям для розробки невербальних тестів інтелекту, а деякі використовуються і в сучасних психодіагностичних обстеженнях (наприклад, дошка Сегена, де потрібно максимально швидко вставити фігури певної форми у відповідні їм по формі вирізи на дошці). Основи психологічної статистики закладались в працях бельгійського математика Л.Кьютела, який почав застосовувати статистичні процедури до різного роду суспільних явищ (народження, суїциди, шлюби та ін..). [1], [5]

Становлення наукової психодіагностики пов'язано з проникненням в психологічну науку експерименту, ідеї виміру. Про квантифікацію психологічних вимірів вперше говорив німецький дослідник Вольф, який і ввів поняття психометрики. Значний внесок у наукове вивчення індивідуальних відмінностей зробив англійський дослідник Фр.Гальтон (1822 - 1911), що створив інструмент для їх виміру - тест. Наукові інтереси Гальтона визначалися вимірюванням людських здібностей, він удосконалив відомі експериментально-психологічні процедури визначення порогів чутливості, часу реакції та створив нові; став новатором в застосуванні статистичних процедур в психології (так, в 1888 р. він застосовує метод обрахунку коефіцієнта кореляції, який пізніше був удосконалений К. Пірсоном і досить широко застосовується в сучасних психологічних дослідженнях). Гальтон не лише розробив перші тести інтелекту, а й ставив питання про вимір особистісних (характерологічних) особливостей. [5]

Проблема вивчення інтелекту домінувала в психологічних дослідженнях кінця XIX - початку XX ст. В руслі різних теоретичних уявлень про природу інтелекту, його функції розробляли свої ідеї Дж.Кеттелл (1860-1944), який ввів поняття «розумовий тест»; А.Біне (1857-1911), який описав серії тестів для виміру уваги, пам'яті, уяви, естетичної оцінки, морального судження та відчуття простору, а в 1905 році разом з Т. СІМОНОМ (1873-1961) створив першу шкалу для виміру інтелекту дітей, де діагностика інтелектуального рівня спиралась на показники ефективності виконання тих завдань, які в такому ж віці вирішують їх ровесники, ввів поняття «розумовий вік»; В.Штерн (1871-1938), який ввів поняття коефіцієнт інтелекту (IQ) та запропонував добре відому нині формулу для його обрахунку; Ч.Спірмен (1863-1945) запропонував першу теорію організації інтелекту, ввів поняття розумової енергії (G), яке пов'язував із розумінням зв'язків та відношень між предметами та явищами дійсності, а також з можливістю відтворення цих відношень у відповідності з певною закономірністю. [1], [7], [10], [12]

На початку XX ст. тест як інструмент для виміру індивідуальних відмінностей починає все більш активно використовуватись в прикладних дослідженнях. Широке застосування тестів визначило перехід до групового тестування (А.Отіс (1886-1963) вперше розробив тест, яким можна було здійснювати обстеження декількох людей одночасно). В США в період Першої світової війни широкомасштабні тестові дослідження проводились в армії, була організована школа військової психології, що послужило важливим поштовхом для розвитку тестування. 20-ті роки XX ст.. були досить продуктивними у становленні психодіагностики. В цей період з'являється багато і донині відомих різноманітних тестів: Аналітичний тест інтелекту Р.Мейлі (1928), Дошки форм Фергюсона (1920), Збірний тест загальних механічних здібностей Дж.Стенквістома (1923), Тест малювання людини Ф.Гудінаф (1926), лабіринти С.Портеуса (1913); тест для дітей від 3 до 30 місяців «Розумовий розвиток дитини дошкільного віку» А.Гезелла (1925); методики для діагностики не когнітивної сфери (тести особистості) - Особистісний опитувальник Р.Вудвортса (1917), опитувальник для діагностики інтраверсії-екстраверсії Л.Марстон (1924), профіль рис особистості Флойд і Г.Олпорта (1921-1922), тести для діагностики «волі-темпераменту» Дж.Довней (1919), опитувальники атитюдів (в монографії Л.Герстоуна та Е Чейва «Вимір атитюдів», 1929р.); в цей період створюються різноманітні тести вивчення інтересів - «Тест здібності учнів до навчання механіки» Стенкюста (1921), Бланк інтересу до учіння Фрайда (1922), бланк професійних інтересів Стронга (1927), тести Сішора на виявлення здібності до навчання музики та ін.. В 1921 р. виходить книга швейцарського психіатра та психолога Г.Роршаха (1884-1922) «Психодіагностика», де автор запропонував новий тест, який містив 10 таблиць з

симетричними чорно-білими і кольоровими чорнильними плямами (так звані «плями» Роршаха). [5],[10]

В перші два десятиліття ХХ ст.. тести завоювали загальне визнання в вирішенні практичних завдань, в той же час вони стояли ніби осторонь від офіційної психологічної науки. До кінця 20-х. років існувало близько 1300 тестів, за допомогою яких отримували близько 30 млн. показників. Здавалось, що склалась дуже сприятлива ситуація для подальшого розвитку психологічного тестування. Однак, в психологічній науці тих років виникає криза. Своєрідність кризи в тестуванні пов'язана як закономірним поглибленням спеціалізації тестів, так і з тим, що тести давали обмежене фрагментарне знання про особистість. Все більш зростаючі запити практики залишались незадоволеними. А.Анастасі вказує на те, що тестовий бум 1920-х. років привів до нерозбірливого використання тестів і цим не тільки затримав, а й сприяв прогресу психологічного тестування. Подолання тестологічної кризи пов'язано, по-перше, з розробкою теоретичних проблем індивідуальних відмінностей, по-друге, з визначенням їх місця та значення поза фізичною сферою людської поведінки. [10]

В 30-Ті роки також з'являється досить багато нових тестів. В 1935 р. Е.Долл створює шкалу соціальної зрілості, він одним із перших звернув увагу на вивчення особистісних факторів, що пов'язані з інтелектом. В 1937 опубліковані каліфорнійські тести Е.Торндайка і Л.Терстоуна, які включали завдання для дітей шкільного віку - проби на гостроту зору та слуху, моторну координацію, пам'ять, просторові відношення, розмірковування та словниковий запас. В 1938 р. виходить тест Прогресивні матриці Дж.Равена, для виміру загального інтелекту. В 1939 р.- тест інтелекту Д.Векслера, призначений для оцінки різних сторін інтелекту. В цей період з'являється багато особистісних опитувальників, розробка яких спиралась на факторний аналіз. С.Розенцвейг вказує в своїх роботах на необхідність створення методик, що базувалися би на експериментальному, а не на статистичному підході. Таким засобом цілісної оцінки особистості Аппел (1930) визначав малюнок. Шварц (1932) в дослідженні з підлітками використовував малюнки з зображеннями різних соціальних ситуацій. Д.Леві (1937) використовував в діагностиці дітей ляльки, що символізували членів їхніх родин. В 1935 році Г.Мюррей в книзі «Дослідження особистості» обґрунтовує принцип психологічної проекції, а дещо пізніше пропонує - Тест тематичної аперцепції (ТАТ). В 1939 р. Франк вводить термін «проективні методики» стосовно тестів, де відповідь досліджуваного обумовлена не об'єктивними характеристиками стимулу, а особистісними особливостями. В 1938 р. в США започатковано видання «Щорічника психічних вимірів», де публікуються повідомлення про всі англійські тести, а також матеріали, що стосуються досліджень з їх використанням. Через рік засновано Інститут

психічних вимірів, який здійснює моніторинг якості опублікованих тестів аж до 1994 року, коли його було реорганізовано в «Центр тестування». В цілому 30-ті роки були теж досить продуктивними для психодіагностики, адже розвивався цілісний підхід до діагностики особистості. [5], [11-12]

В 40-ві роки продовжує збільшуватися кількість психодіагностичних методик. Стимулювала їх розвиток і друга світова війна, психологи США знову звертаються до розробки групових тестів для потреб армії (Армійський загальний кваліфікаційний тест, редакція тесту Векслера («армійський Векслер»), широко застосовується тест прогресивних матриць Равена). В цей період з'являються Стенфордські тести досягнень, «індикатор типу Майерс-Брігс», що ґрунтувався на теорії Юнга, Моудслейський медичний опитувальник для діагностики нейротизму, «Огляд темпераменту» Дж.Гілфорда. Характерно, що майже одночасно багатьма дослідниками запропонована методика вимушеного вибору, що використовувалась при конструюванні особистісних опитувальників і давала можливість контролювати соціально бажані установки. Після закінчення війни з'являються нові проєктивні методики - Тест Розенцвейга для оцінки фрустраційних реакцій, де досліджуваний мав придумати репліку для одного із персонажів в ситуації фрустрації; Тест завершення речень Саймондса (1947); тест К.Махвер (1948), де обстежуваний мав намалювати людину та особу протилежної статі; Тест вибору кольору М.Люшера (1948) та ін.. Дослідники цього періоду визначають проєктивні методики як шлях, що веде в неусвідомлене. В 1949 р. Цуріху відбувся перший з'їзд спеціалістів по тесту Роршаха та інших проєктивних методиках. В цьому ж році Р.Кеттелл засновує інститут тестування особистості і здібностей, яким пізніше був розроблений опитувальник 16 особистісних факторів.

В 50-ті роки в психодіагностичних дослідженнях широко використовуються вже відомі методики - шкала Стенфорд-Біне, шкала Векслера, ТАТ, ММРІ та ін.. В 1955р. з'являється шкала Векслера призначена для виміру інтелекту дорослих (були виділені фактори загального інтелекту, вербального та невербального інтелекту, фактор пам'яті). В 1958 р. Р.Кеттелл в Культурно-вільному тесті реалізує ідею створення тестів, незалежних від культури. В цей період з'являються нові особистісні опитувальники - опитувальник Р.Кеттелла 16 особистісних факторів (1950); шкала прояву тривожності Дж.Тейлор (1953); Каліфорнійський психологічний опитувальник Х.Гоуха (1956), що базувався на завданнях із ММРІ, однак призначений для нормальних індивідів; розроблена техніка семантичного диференціалу Ч.Осгуда (1957); набувають подальшого розвитку методики вимушеного вибору - Q- класифікація В.Стефенсона (1953), Список особистісних переваг А.Едвартса (1959). В 1955 році в книзі Дж.Келлі «Психологія особистісних конструктів» опубліковано

новий метод дослідження особистості - метод репертуарних грат. В цей період розробляються також тести, що дають можливість діагностувати різні параметри стилю: полезалежність / полenezалежність, аналітичність / синтетичність (наприклад, Тест замаскованих фігур Г.Віткіна (1954)). В середині 50-х років складається новий напрямок в психодіагностиці - вимір творчості. Цьому сприяє відоме розчарування в тестах для виміру рівня інтелектуального розвитку, які виявилися непридатними для діагностики креативності. Серед подій 50-х років найважливіші - прийняття Американською психологічною асоціацією в 1953 р. «Етичних стандартів психологів», публікація книги «Технічні рекомендації для психологічних тестів та діагностичних методик» (1954), що слугувало впорядкуванню діагностичної діяльності психологів, формуванню її нормативно-правової основи. [5]

Головна особливість 60-х років в психодіагностиці - дискусії про тести. В 1966 році на рівні сенату США обговорювалося питання про повну заборону тестів, однак воно не було підтримане більшістю. Критиці зі сторони біхевіористично орієнтованих психологів піддавались проєктивні методики. Шкали по визначенню рівня інтелектуального розвитку критикувались за те, що при їх стандартизації часто не включались вибірки із різних етнічних груп, що призводило, в свою чергу, до дискримінації в шкільному навчання та прийомі на роботу. В багатьох містах США перестали застосовуватися тести для діагностики інтелекту у внутрішньо шкільній системі. Але, не дивлячись на таку ситуацію, розробники тестів продовжували продуктивно працювати. В цей період з'являються Шкали розвитку немовлят Бейлі (1969), Британські шкали здібностей (1965), ведеться розробка критеріально-орієнтованого тестування і, крім того, з'являються перші комп'ютеризовані тести.]

В 70-ті роки продовжувалась критика тестування, однак в той же час кількість тестів зростала. Були удосконалені відомі тести інтелекту - Шкала Векслера для дітей, тест Р.Кеттелла та ін., створювались нові опитувальники, багато з яких були пристосовані до комп'ютерної обробки.

Розвиток психодіагностики в 1980-ті роки поповнює як арсенал шкал для виміру інтелекту (нові версії векслерівських шкал, «Оціночна батарея Кауфмана для дітей»), так і особистісних опитувальників (MMPI-2), значно поживляються факторів дослідження особистості, з'являється багато комп'ютеризованих версій тестів, що все частіше привертають увагу психологів.

В 90-ті роки зберігають свою популярність призначені для різних вікових груп шкали Векслера; розширена версія «Британської шкали здібностей», що виходить під назвою «Диференційні шкали здібностей» (1990); створюються нові тести для оцінки пізнавальної діяльності немовлят - «Фегена тест інтелекту немовлят» (1992), «Оцінка вікового розвитку немовлят та дітей раннього віку» (1995); продовжується вивчення ролі ситуацій в поведінці

індивіда, розробляються діагностичні інструменти для вивчення посттравматичних стресових розладів; не втратили своєї популярності і проєктивні техніки; значно зросла кількість комп'ютеризованих та комп'ютерних тестів.

Окремо, визначаючи особливості становлення *психодіагностики в дореволюційній Росії та СРСР*, слід вказати, що в Росії початку ХХ ст.. тести використовувались досить широко. Їх застосовували для оцінки обдарованості учнів, особливостей розвитку їх особистості, діагнозу та прогнозу психічного розвитку. Значний внесок у розвиток вітчизняної психодіагностики в той період зробили праці по психологічному тестуванню Г.І. Россолімо (1860-1928), що розробив шкалу для вияву розвитку загальних здібностей («Психологічні профілі»); Ф.Є.Рибакова (1868-1920), що розробив тест для визначення рівня розвитку просторової уяви («Фігури Рибакова»), пізніше на цій основі було створено ряд зарубіжних методик (наприклад, тест інтелекту, запропонований Мейлі в 1955р.). Ш.Челпанов (1912) вказував на необхідність наукового, а не практичного застосування тестів. [5], [11-12]

У розвитку психодіагностики в радянській Росії та Україні можна виділити 3 етапи:

- * 20-30-ті рр.. - *психогенетична психодіагностика*; педологія та психотехніка;
- * 60-70-ті рр.. - *психодіагностика якісного аналізу*;
- * починаючи з середини 80-х р. - *тестова психодіагностика біхевіористичного орієнтована*.

На першому етапі зв'язку з розвитком педології (інтегрованої науки про дитину, що вивчала життя дітей, визначала роль спадковості в психічному розвитку, закони психічного та духовного становлення особистості, патологічні прояви дитячої психіки) тести отримують широке застосування в учбово-виховних закладах. В сфері психологічного тестування працюють М.Я.Басов, М.С.Бернштейн, П.П.Блонський, А.П.Болтунов, В.М.Коган, Н.Д.Левггов, А.А.Люблшська, Г.І.Россолімо, І.Н.Шпільрейн, А.М.Шуберт та ін.. Багато ідей та розробки тих років не тільки відповідали світовому рівню, але й випереджували його. В той же час тести мали і своїх критиків, серед яких були відомі психологи та педагоги К.Н.Корнілов, А.В.Залкін, Н.К.Крупська. Постанова ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 про викривлення в системі народної освіти перервала як дискусії з цього питання, так і саме тестування. В постанові засуджувалась теорія та практика педології, було заборонено використання тестів в школах, вилучено педологічні підручники та ліквідовано педологів. Боротьба з «педологічними перекрученнями» ліквідувала ті напрямки досліджень, які були пов'язані з психологічною практикою.

В передвоєнний період і два післявоєнних десятиліття в радянській психології уникали того, що пов'язано з індивідуально-психологічними відмінностями та їх виміром. В 1960-1970-ті рр.. в радянській психології розвивається «якісний підхід» в діагностиці розумового

розвитку, що передбачає вивчення здібностей в умовах виконання тієї діяльності, здібності до якої вивчаються. Зокрема, А.А.Люблінська вивчала особливості розвитку мови та її функції, О.Р.Лурія вивчав роль мовлення в регуляції діяльності, О.М. Леонт'єв та О.В.Запорожець досліджували роль діяльності в розвитку основних психічних процесів, під керівництвом Д.Б.Ельконіна вивчався розвиток мовлення та визначалась роль гри як провідного виду діяльності в дошкільному віці. Принцип якісного аналізу знайшов також відображення і в теорії поетапного формування розумових дій П.Я.Гальперіна, і в проекті комплексного дослідження людини Б.Г.Анан'єва та ін.. Все більш активно використовуються тести в медико-психологічних дослідженнях, вивченні різних вікових груп, профорієнтації та профвідборі, судово-психологічній експертизі та в багатьох інших сферах.

Друга половина 1970-х р. знаменується зростаючим інтересом дослідників до проблем психодіагностики, і перш за все до зарубіжних методик. Зростає кількість публікацій та монографій, що присвячені як окремим проблемам психодіагностики, так і психодіагностиці в цілому (В.Г.Норакідзе, 1975; Ф.Б.Березін, 1976; В.М.Блейхер та Л.Ф.Бурлачук, 1978; Л.Ф.Бурлачук, 1979). Психодіагностика стає однією із основних сфер застосування можливостей психологів, стає невід'ємною частиною їх навчання. Процес заповнення «діагностичного вакууму» відбувався стихійно і був орієнтованим на отримання готових тестів, без того, що пов'язано з їх розробкою і нормативно-етичними аспектами застосування.

В 1980-ті рр.. продовжується обговорення загальних та часткових проблем психодіагностики в роботах Е.Т.Соколової (1980), В.С.Аванесова (1982), М.М.Кабанова (1983), Б.В.Кулагіна (1984), Л.Ф.Бурлачука (1989), Б.Г.Херсонського (1989); з'являються перші підручники та довідникові видання; розробляються оригінальні методики (А.Е.Лічко, 1983; В.М.Мельников і Л.Т.Ямпольський, 1985; В.В.Столін, 1988 та ін..). В кінці 80-х все більш чітко визначаються сфери досліджень як в загальній, так і в спеціальних областях психодіагностики: клінічній, професійній, спортивній, педагогічній. Однак і в 1990-ті продовжує зберігатися дефіцит психологічних методик, багато зарубіжних методик і досі не відомі вітчизняним психологам, мало застосовуються комп'ютерні тести. Вітчизняна психодіагностика поки не інтегрувалася в світову психологічну науку, однак зуміла стати самостійною сферою знання та досягнути значних успіхів в теорії та практиці. [7-9]

1.2. Поняття, предмет та структура сучасної психодіагностики

Поняття «психодіагностика» (від гр. *psyche* - душа і *diagnostikos* - здатний розпізнавати) як визначення сфери психологічної науки має свою історію. Спочатку для означення виміру індивідуально-психологічних відмінностей частіше застосовували термін «психологічне

тестування», що фактично включав в себе виміри в психологічній науці. Термін «психодіагностика» з'являється в 1921 році і належить Г.Роршаху. З цього часу так називають всі дослідження особистості його тестом та іншими проєктивними методиками. Пізніше визначення психодіагностики пов'язувалось з діагностикою психічних порушень. В 1960-1970-х рр.. термін психодіагностика поступово вилучається з вжитку і в науковій літературі США та Західної Європи панівним стає поняття «психологічне тестування». У 8-томній «Енциклопедії психології», що видана в 2000 році в США нема статті присвяченої психодіагностиці. [1],[9]

В СРСР напрям досліджень, що визначається як «психологічна діагностика» відновлюється в 1960-х рр.. багато в чому завдяки зусиллям Б.Г.Ананьєва (1907-1972). В цей період вивчалися рівні розвитку психофізіологічних функцій, процесів, станів та властивостей особистості, крім того, широко, застосовуються тести в клінічній практиці. Тому психодіагностику пов'язували з різного роду аномаліями. Така наукова позиція відображена в роботах В.І Войтко та Ю.З.Гільбуха. [5]

В монографії К.М.Гуревича (1981) психологічна діагностика визначається як «дисципліна про методи класифікації та ранжування людей за психологічним та фізіологічними ознаками». Л.Ф.Бурлачук критично відзначає, що таке визначення презентує психодіагностику як безсистемну сукупність методик, акцентується її вузько прикладна спрямованість. [5],[9]

Все більш широке застосування психологічних тестів в різних сферах знання приводить до нових формулювань предмета психодіагностики. Так, в психологічному словнику психодіагностика визначається як «галузь психології, що розробляє методи вияву індивідуальних особливостей та перспектив розвитку особистості». Як «науку та практику постановки психологічного діагнозу» визначає психодіагностику О.О.Бодалев та В.В.Столін. А.Г.Шмелев робить акцент на зв'язку цієї науки «з розробкою та використанням різних методів пізнання індивідуально-психологічних особливостей людини». [1], [6], [14]

Враховуючи різні трактування психодіагностики, Л.Ф.Бурлачук пропонує визначати її наступним чином: [5]

Психодіагностика - це галузь психологічної науки, що розробляє теорію, принципи та інструменти оцінки та виміру індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Психодіагностика - і теоретична дисципліна, і сфера практичної діяльності психолога. Теорія психологічної діагностики розглядає закономірності визначення діагностичних суджень та умовисновків, правила постановки психологічного діагнозу, вона тісно пов'язана з відповідними предметними галузями психологічної науки. Загальна психодіагностика більше пов'язана з загальною, соціальною, диференційною психологіями; часткова

психодіагностика - з такими галузями психології як вікова, медична, консультативна, юридична, військова психологія, психологія праці, спорту та ін. [1]

В структурі психодіагностики виділяють декілька складових:

- психологія відповідної предметної сфери (галузь, що вивчає досліджувані феномени);
- диференційна психометрика - наука, що обґрунтовує та розробляє вимірні діагностичні методи;
- практичні сфери застосування психологічних знань, які висувають психодіагностичні завдання і обґрунтовують виділення об'єктів психодіагностики (наприклад, стресостійкість, працездатність та ін..). [1]

Практична психодіагностика передбачає дотримання ряду правил застосування діагностичних інструментів, знання етичних та професійних норм діагностичної роботи, діагностичні практичні навички та інтуїцію, багатий клінічний та життєвий досвід. В літературі підкреслюється ще одна точка зору, що діагностика - одночасно і наука, і мистецтво, в основі якого лежать інтуїція, проникливість, спостережливість.

Основні сфери застосування психодіагностичних методик можуть бути визначені як галузі загальної психодіагностики - освітня, клінічна, професійна та ін.. Кожна з цих областей не тільки запозичує принципи, методи та методики дослідження загальної психодіагностики, але й здійснює на неї розвиваючий вплив.

1.3. Психодіагностика та суміжні напрямки досліджень

Психодіагностика - галузь психологічної науки, тому тісно пов'язана з усіма її сферами. Найбільш тісно психодіагностика пов'язана з таким напрямками напрямками досліджень: [1], [4]

- диференційна психологія - напрям, що досліджує психологічні відмінності як між індивідами, так і між групами людей, причини та наслідки цих відмінностей. Витоки диференційної психології закладені в працях Ф.Гальтона, Дж.Кеттелла, А.Біне та інших вчених, що відомі і як основоположники тестування. Предметні сфери психодіагностики та диференційної психології співпадають, а розмежувати їх можна за такою ознакою: психодіагностика орієнтована на *вимір* індивідуальних відмінностей, а диференційна психологія - на *пізнання*, проникнення в сутність причин та наслідків цих відмінностей. Тим самим психодіагностика займається виміром тих феноменів, котрі вивчаються іншою галуззю психологічного знання. Досягнення психодіагностики визначаються тим, наскільки розроблена теорія явища, яке діагностується. В свою чергу, створення більш ефективних методик дослідження породжує нові знання про ті явища, які досліджуються. Відрив психодіагностики від диференційної психології позбавляє її теоретичного фундаменту. В зарубіжній психології їх не розділяють, оскільки вони органічно доповнюють одна одну.

- психометрика - включає в себе психологічні виміри. Розробка нових психодіагностичних методик передбачає дотримання певних вимог (точність, достовірність та ін.), відповідність яким визначається шляхом застосування математико-статистичних процедур. Удосконалення статистичного апарату, в свою чергу, пов'язано з конструюванням все нових і нових тестів. Таким чином психометрика переважно розвивається в психологічному тестуванні. Розвиток психологічного тестування в 1920-1930-х рр. обумовив формування нової сфери психометрики - *диференційна психометрика*, що висуває вимоги до виміру індивідуальних відмінностей.

- психологічна оцінка, яка полягає у вивченні (оцінюванні) індивідуальності стосовно проблем, що виникають в її життєдіяльності (психічне та психологічне здоров'я, складності взаємодії з довкіллям, дезадаптація та ін.). В США та багатьох країнах Європи цей термін нині повністю витіснив термін «психологічне тестування». Однак, можна визначити такі відмінності між тестуванням та оцінкою: оцінка - це збір та узагальнення даних, що отримані за допомогою різних процедур, наприклад, інтерв'ю, спостереження, психологічних тестів, використання спеціальної апаратури та ін.; тестування - це вимір психологічних характеристик за допомогою процедур, що базуються на відтворенні деяких поведінкових особливостей. Таким чином, психологічна оцінка - поняття більш широке, чим психологічне тестування.

1.4. Психодіагностичні ситуації та завдання

В психодіагностиці розрізняють ряд ситуацій, що визначають і вибір діагностичного інструментарію, і рішення специфічних діагностичних завдань.

Основні ситуації психодіагностики: [1], [13]

- *ситуація клієнта* - людина сама звертається за допомогою до психолога, вона охоче йде на співробітництво, намагається виконати якомога точніше інструкції, не має свідомих намірів фальсифікувати результат;

- *ситуація експертизи* - людина знає, що піддається дослідженню, вона намагається тримати «екзамен», для цього свідомо контролює свою поведінку та свої відповіді так, щоб виглядати у максимально вигідному для себе світлі, вона може чинити як явний, так і прихований опір дослідженню.

Відповідно ситуація клієнта висуває менш жорсткі вимоги до психодіагностичного інструментарію, аніж ситуація експертизи.

Ситуації психодіагностики (і психодіагностичні завдання) можна розрізняти також відносно критерію - хто і як буде використовувати діагностичні дані (діагностичну інформацію) та яка відповідальність психодіагноста у виборі засобів втручання в ситуацію обстежуваного: [1]

1) дані застосовуються спеціалістом суміжником для постановки непсихологічного діагнозу чи формулювання адміністративного рішення (використання психологічних даних в медицині, по запиту суду, комплексної психолог-психіатричної експертизи, психодіагностики компетентності робітника та ін.);

2) дані застосовуються самим психодіагностом для постановки психологічного діагнозу, хоча втручання в ситуацію може здійснюватися і іншим спеціалістом (наприклад, діагностика шкільної неуспішності, де таке втручання в ситуацію здійснюють вчителі та вихователі);

3) дані використовуються самим психологом для постановки психологічного діагнозу з метою розробки шляхів подальшого психологічного впливу (при проведенні психологічної консультації, здійсненні психологічної корекції);

4) дані використовуються самим обстежуваним з метою саморозвитку, корекції своєї поведінки та ін.

В психодіагностиці нема жорсткої відповідності між характером завдань та психодіагностичним методом. Хоча можна зауважити деякі переваги щодо вибору тих, чи інших методів в певних психодіагностичних ситуаціях.

Так, в ситуаціях 1) і 2) необхідно отримати стратегічну інформацію, тому методики, які використовуються повинні давати можливість співвіднести результати обстежуваного з результатами інших осіб, тобто передбачати стандартизацію - це можуть бути об'єктивні тести чи тести-опитувальники.

В ситуації 3) інформація розрахована на регулювання тактики практичної роботи самого психолога; співвідношення з «нормою» має менше значення, тому в цій ситуації частіше використовуються ідеографічні, проективні, діалогічні методи.

В ситуації 4) основна вимога до методів - легкість переведення отриманих даних на «мову» самого обстежуваного.

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на особливості становлення предмету загальної психодіагностики, на структуру, завдання, принципи та стан сучасної психодіагностики. В процесі вивчення рекомендованої літератури варто звернути особливу увагу на історію виникнення та розвитку загальної психодіагностики як спеціальної галузі психологічної науки. Студентам необхідно ознайомитися з внеском Г.Роршаха, Ф.Гальтона, Дж.Кеттелла, А.Біне, Ч.Спірмена та ін. у розвиток психодіагностики.

Важливо звернути увагу на специфіку основних психодіагностичних ситуацій, особливості використання різноманітної психодіагностичної літератури та конкретних методик в практиці психодіагностичних досліджень.

На самостійне опрацювання виносяться питання зв'язку психодіагностики з іншими науками, визначення місця та значення психодіагностики в процесі надання психологічних допомоги особистості, а також питання щодо проблеми становлення психодіагностики в дореволюційній Росії та СРСР.